

Міністерство освіти і науки України
Приватний вищий навчальний заклад
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»

Кафедра української мови та літератури

ЗАТВЕРДЖУЮ
Проректор з навчально-методичної
роботи

«_____» _____ 2019 року

«УКРАЇНСЬКА ДІАЛЕКТОЛОГІЯ»
(назва дисципліни)

РОБОЧА ПРОГРАМА ДЛЯ СТУДЕНТІВ

Галузь знань: 01 Освіта / Педагогіка
Спеціальність: 014 Середня освіта (українська мова і література)
Рівень вищої освіти: перший (бакалаврський)
Освітня програма: середня освіта (українська мова і література)

1. Вступ

Вид дисципліни	Базова
Мова викладання, навчання, оцінювання	Українська
Викладач	Шкабаріна М. А., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри
Контактна інформація (телефон, електронна адреса)	shkabarina@ukr.net
Місце та час проведення консультацій	п'ятниця, 13.00, аудиторія 1211
Курс	1
Семестр	1
Кількість кредитів ECTS	3
Загальна кількість годин	90
Форма підсумкового контролю	Залік

Анотація навчальної дисципліни:

Навчальна дисципліна «Українська діалектологія» вивчається студентами спеціальності 014 Середня освіта (українська мова і література) упродовж другого семестру.

Курс «Українська діалектологія» має важливе значення для підготовки фахівця-філолога, майбутнього вчителя української мови та літератури. Курс має на меті показати значення діалектної мови як об'єкта дослідження, цінність даних діалектології для історії мови, етнолінгвістики, етнографії, фольклористики. У курсі заплановано вивчення сучасного діалектного поділу української мови та характерних рис будови говорів у різних частинах етнічної території, проблем взаємодії народних говорів з літературною мовою. Цей курс допомагає студентам ознайомитись з основними поняттями діалектології, її предметом, значенням, з'ясувати сутність діалектології як наукової дисципліни; подати опис відповідних структурних рівнів української діалектної мови – «Фонетика», «Морфологія», «Синтаксис», «Лексика». У процесі вивчення курсу здобувачі формують навички передачі мовлення фонетичною транскрипцією; ознайомляться з карткою-схемою говорів української мови, зі схемами в межах окремих наріч, діалектологічними атласами та словниками діалектної лексики; вправлятимуться в фонетичному, морфологічному, синтаксичному і лексичному аналізі зразків діалектної мови.

Мета навчальної дисципліни – ознайомити здобувачів з українськими говорами та їхніми особливостями, на основі яких сформована сучасна українська літературна мова, показати значення діалектної мови як об'єкта дослідження, цінність даних діалектології для історії мови, етнолінгвістики, етнографії, фольклористики.

Структурно-логічна схема вивчення навчальної дисципліни:

Попередні дисципліни	Наступні дисципліни
-	Сучасна українська літературна мова

2. Компетентності та результати навчання за дисципліною

Навчальні компетентності

Під час лекційних та практичних занять, індивідуальної навчально-дослідницької та самостійної роботи студенти, майбутні вчителі української мови та літератури, *набувають таких компетентностей*.

ПК-2 Здатність адекватно використовувати мовні ресурси, демонструвати сформовану мовну й мовленнєву компетенції в процесі фахової та міжособистісної комунікації, володіти різними засобами мовної поведінки в різних комунікативних контекстах.

ПК-3 Здатність використовувати когнітивно-дискурсивні вміння, спрямовані на сприйняття й породження зв'язних монологічних і діалогічних текстів в усній і письмовій формах, володіти методикою розвитку зв'язного мовлення учнів у процесі говоріння й підготовки творчих робіт.

Програмні результати навчання

Опанувавши дисципліну «Українська діалектологія» студенти повинні досягти таких *програмних результатів навчання*:

РН-1 Знає сучасні філологічні й дидактичні засади навчання української мови та літератури, іноземної мови, історії мовні норми, соціокультурну ситуацію розвитку української мови, особливості використання мовних одиниць у певному контексті, мовний дискурс художньої літератури й сучасності, провідні тенденції розвитку літературного процесу в Україні.

РН-2 Пояснює особливості розвитку української мови та літератури, історичного розвитку України, специфіку перебігу літературного процесу в Україні в культурному контексті, зміст естетичних теорій, методів, напрямів, течій, стилів, жанрів; твори української класики й сучасності у взаємозв'язках зі світовою літературою й культурою; порівнює мовні й літературні факти, явища, визначає їхні подібності й відмінності.

3. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Мова і діалекти на різних етапах суспільно-історичного розвитку. Фонетика української діалектної мови

Тема 1. Вступ. Поняття про діалектну мову та основні діалектологічні одиниці

- 1.1. Предмет і завдання діалектології.
- 1.2. Поняття про діалектну мову.
- 1.3. Поняття про місцеві («територіальні») діалекти.
- 1.4. Основні діалектні одиниці: говірка, говір або діалект, група говорів, наріччя або діалектна група.
- 1.5. Місцеві («територіальні») і соціальні діалекти. Основні різновиди соціальних діалектів: а) професійні, б) жаргони.

1.6.Описова й історична діалектологія. Зв'язок діалектології з іншими науками (історія, археологія, етнографія, історія мови, сучасна українська літературна мова, ономастика та ін.).

1.7.Значення діалектної мови для дослідження історії мови.

1.8.Значення курсу діалектології для викладання української мови в школі.

Література [1, 2,5,6,7, 10-12].

Тема 2. Дослідження діалектів: джерела вивчення, методи збирання діалектного матеріалу

2.1.Джерела вивчення діалектів.

2.2.Різні фіксації зразків живої народної мови.

2.3.Фонетична транскрипція.

2.4.Методи збирання діалектного матеріалу.

2.5. Загальні діалектологічні карти. Лінгвістичні атласи і їх види.

Література [1, 2,5,6,7, 9-12].

Тема 3. Історія української діалектології

3.1. Підготовчий період вивчення українських діалектів.

3.2.Вивчення говорів описовим методом.

3.3.Період остаточної класифікації українських діалектів:

а) період до Великої Вітчизняної війни;

б) повоєнний період.

Література [1, 2,5,6,7, 10-12].

Тема 4. Фонетика української діалектної мови. Вокалізм.

4.1.Вокалізм. Загальна характеристика українського діалектного вокалізму.

4.2.Фонема /І/ та її відмінності в різних діалектах, фонема /И/ та її вияви в українських діалектах, фонема /Е/ та її варіанти в різних діалектах, фонема /Ы/ в карпатських говорах, фонемі /У/ та /О/, а також фонема /А/.

4.3.Деякі інші явища вокалізму українських діалектів.

Література [1, 2,5,6,7, 10-12].

Тема 5. Консонантизм: загальна характеристика, мікросистеми українського консонантизму й діалектні відмінності в них.

5.1.Загальна характеристика українського діалектного консонантизму.

5.2.Мікросистеми українського консонантизму і діалектні відмінності в них: 1) губні; 2) передньоязикові проривні; 3) передньоязикові фрикативні; 4) передньоязикові щилинні і шиплячі; 5) середньоязикова фонема /Й/; 6) задньоязикові /Г/, /К/, /Х/ та фарингальна фонема /Г/.

5.3.Кореляція твердості / м'якості приголосних в українських діалектах.

5.4.Кореляція глухості / дзвінкості приголосних фонем.

Література [1, 2,5,6,7, 10-12].

Змістовий модуль 2. Особливості лексики і граматики українських діалектів

Тема 6. Загальна характеристика лексики українських діалектів

6.1. Загальна характеристика лексики українських діалектів. Спільні і відмінні риси.

6.2. Основні типи діалектних відмінностей у лексиці.

6.3. Особливості традиційної лексики діалектів.

6.4. Огляд окремих семантичних груп діалектної лексики.

Література [1-3, 5-8, 10-12].

Тема 7. Морфологія української діалектної мови.

7.1. Різновиди морфологічних відмінностей.

7.2. Іменник. Відмінності в категоріях роду та числа. Особливості відмінювання іменників у діалектах.

7.3. Прикметник. Діалектні відмінності прикметникових форм.

7.4. Числівник. Діалектні особливості у фонетичному оформленні і відмінюванні числівників.

7.5. Займенник. Діалектні відмінності у займенникових формах.

7.6. Дієслово. Діалектні особливості у дієвідмінюванні. Діалектні особливості в дієприкметникових і дієприслівникових формах.

7.7. Діалектні відмінності в наголошуванні форм слів.

Література [1-3, 5-8, 10-12].

Тема 8. Діалектна диференціація української мови на синтаксичному рівні

8.1. Діалектна диференціація української мови на синтаксичному рівні.

8.2. Діалектні особливості у словосполученні та структурі простого речення.

8.3. Діалектні відмінності у структурі різних видів складного речення.

Література [1-3, 5-8, 10-12].

4. Порядок оцінювання результатів навчання

Система оцінювання сформованих компетентностей у студентів враховує види занять, які згідно з програмою навчальної дисципліни передбачають лекційні, семінарські, практичні заняття, лабораторні, а також виконання самостійної роботи. Оцінювання сформованих компетентностей у студентів здійснюється за накопичувальною 100-бальною системою.

Відповідно до Положення «Про порядок оцінювання навчальних досягнень студентів в умовах ECTS», контрольні заходи включають:

– поточний контроль, що здійснюється протягом семестру під час проведення лекційних, практичних, семінарських, лабораторних занять і оцінюється сумою набраних балів (максимальна сума – 60 балів; мінімальна сума, що дозволяє студенту скласти іспит / залік – 35 балів);

– підсумковий/семестровий контроль, що проводиться у формі семестрового екзамену/заліку, відповідно до графіку навчального процесу

(максимальна сума – 40 балів).

Порядок проведення поточного оцінювання знань студентів.

Оцінювання знань студента під час семінарських, практичних і лабораторних занять та виконання індивідуальних завдань проводиться за такими критеріями:

- розуміння, ступінь засвоєння теорії та методології проблем, що розглядаються; ступінь засвоєння фактичного матеріалу навчальної дисципліни;
- ознайомлення з рекомендованою літературою, а також із сучасною літературою з питань, що розглядаються;
- вміння поєднувати теорію з практикою при розгляді проблемних ситуацій, розв'язанні задач;
- логіка, структура, стиль викладу матеріалу в письмових роботах і при виступах в аудиторії, вміння обґрунтовувати свою позицію, здійснювати узагальнення інформації та робити висновки;
- здатність проводити критичну та незалежну оцінку певних проблемних питань;
- вміння пояснювати альтернативні погляди та наявність власної точки зору, позиції на певне проблемне питання;
- застосування аналітичних підходів;
- якість і чіткість викладення міркувань;
- логіка, структуризація та обґрунтованість висновків щодо конкретної проблеми;
- самостійність виконання роботи;
- грамотність подачі матеріалу;
- використання методів порівняння, узагальнення понять та явищ;
- оформлення роботи.

Загальними критеріями, за якими здійснюється оцінювання позааудиторної самостійної роботи студентів, є:

- глибина і міцність знань, рівень мислення;
- вміння систематизувати знання за окремими темами;
- вміння робити обґрунтовані висновки;
- володіння категорійним апаратом;
- навички і прийоми виконання практичних завдань;
- вміння знаходити необхідну інформацію, здійснювати її систематизацію та обробку;
- самореалізація на практичних та семінарських заняттях.

Критеріями оцінювання есе є:

- здатність проводити критичне та незалежне оцінювання певних проблемних питань;
- вміння пояснювати альтернативні погляди та наявність власної точки зору, позиції на певне проблемне питання;
- застосування аналітичних підходів;
- якість і чіткість викладення міркувань;
- логіка, структуризація та обґрунтованість висновків щодо конкретної

проблеми;

- самостійність виконання роботи;
- грамотність подачі матеріалу;
- використання методів порівняння, узагальнення понять та явищ; оформлення роботи.

Критеріями оцінювання індивідуального завдання є:

- відповідність технічним вимогам до індивідуального завдання;
- оригінальність концепції проекту;
- нові креативні вирішення сформульованої проблеми;
- вміння впевнено довести результати, що були отримані в результаті виконання індивідуального завдання;
- наявність якісної презентації без помилок;
- оцінка, яку надала навчальна група під час захисту роботи.

«Студенту на замітку»

Завдання для відпрацювання пропущених занять і невиконаних завдань

Назва теми	Зміст завдання для відпрацювання пропущених занять і невиконаних завдань	Форми контролю	Література	К-ть балів
Змістовий модуль 1. Мова і діалекти на різних етапах суспільно-історичного розвитку. Фонетика української діалектної мови				
Тема 1. Вступ. Поняття про діалектну мову та основні діалектологічні одиниці	Вивчення лекційного матеріалу, підготовка до практичного заняття, огляд теоретичного матеріалу	Експрес опитування, підготовка мультимедійних презентацій, есе, підготовка доповіді, реферат.	<i>Література</i> [1, 2,5,6,7, 10-12].	6,5
Тема 2. Дослідження діалектів: джерела вивчення, методи збирання діалектного матеріалу	Вивчення лекційного матеріалу, підготовка до практичного заняття, огляд теоретичного матеріалу	Експрес опитування, підготовка мультимедійних презентацій, есе, підготовка доповіді, реферат.	<i>Література</i> [1, 2,5,6,7, 9-12].	8,5
Тема 3. Історія української діалектології	Вивчення лекційного матеріалу, підготовка до практичного заняття, огляд теоретичного матеріалу	Експрес опитування, підготовка мультимедійних презентацій, есе, підготовка доповіді, реферат.	<i>Література</i> [1, 2,5,6,7, 10-12].	5
Тема 4. Фонетика української діалектної мови. Вокалізм.	Вивчення лекційного матеріалу, підготовка до практичного заняття, огляд теоретичного матеріалу	Експрес опитування, підготовка мультимедійних презентацій, есе, підготовка доповіді, реферат.	<i>Література</i> [1, 2,5,6,7, 10-12].	6
Тема 5. Консонантизм: загальна характеристика, мікросистеми українського консонантизму й діалектні відмінності в них.	Вивчення лекційного матеріалу, підготовка до практичного заняття, огляд теоретичного матеріалу	Експрес опитування, підготовка мультимедійних презентацій, есе, підготовка доповіді, реферат.	<i>Література</i> [1, 2,5,6,7, 10-12].	6
Змістовий модуль 2. Особливості лексики і граматики українських діалектів				
Тема 6. Загальна характеристика лексики українських діалектів	Вивчення лекційного матеріалу, підготовка до практичного заняття, огляд теоретичного матеріалу	Експрес опитування, підготовка мультимедійних презентацій, есе, підготовка доповіді, реферат.	<i>Література</i> [1-3, 5-8, 10-12].	5,5
Тема 7. Морфологія української діалектної мови.	Вивчення лекційного матеріалу, підготовка до практичного заняття, огляд теоретичного матеріалу	Експрес опитування, підготовка мультимедійних презентацій, есе, підготовка доповіді, реферат, виконання вправ	<i>Література</i> [1-3, 5-8, 10-12].	11

Тема 8. Діалектна диференціація української мови на синтаксичному рівні	Вивчення лекційного матеріалу, підготовка до практичного заняття, огляд теоретичного матеріалу	Експрес опитування, підготовка мультимедійних презентацій, есе, підготовка доповіді, реферат, виконання вправ	<i>Література</i> [1-3, 5-8, 10-12].	11,5
---	--	---	---	------

Підсумковий контроль знань та компетентностей студентів з навчальної дисципліни здійснюється на підставі проведення семестрового екзамену / заліку, завданням якого є перевірка розуміння студентом програмного матеріалу в цілому, логіки та взаємозв'язків між окремими розділами, здатності творчого використання накопичених знань, вміння формулювати своє ставлення до певної проблеми навчальної дисципліни тощо.

Результат семестрового екзамену оцінюється в балах (максимальна кількість – 40 балів, мінімальна кількість, що зараховується, – 25 балів).

Підсумкова оцінка з навчальної дисципліни розраховується з урахуванням балів, отриманих під час екзамену / заліку, та балів, отриманих під час поточного контролю за накопичувальною системою.

Методи контролю результатів навчальної дисципліни студентів та рекомендації щодо їх оцінювання

Складові навчальної роботи	Максимальні бали за одне заняття (завдання)
1. Робота на лекціях	1
2. Усна відповідь, доповнення, робота в аудиторії	3
3. Виконання і захист практичних (лабораторних) робіт	5
4. Поточна контрольна робота	15
5. Презентація та захист індивідуальної роботи	20
6. Есе на задану тему	10

Розподіл балів, які отримують студенти під час вивчення дисципліни «Українська діалектологія»

Поточне тестування та самостійна робота								Підсумковий контроль (залік)	Сума
Змістовий модуль №1				Змістовий модуль №2					
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	40	100
6,5	9,5	7	8	8	7,5	7	6,5		

T1, T2 ... T12 – теми змістових модулів.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсової роботи, практики	для заліку
90-100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
74-81	C		
64-73	D	задовільно	
60-63	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано
0-34	F	незадовільно з	

		обов'язковим повторним вивченням дисципліни	
--	--	--	--

5. Рекомендована література

Основна література

1. Бевзенко С. П. Українська діалектологія : збірник вправ і завдань : [навч. посібник для студ. пед. ін-тів зі спеціальності № 2102 «Українська мова та література»]. Одеса : Вища школа, 1987. 127 с.
2. Бевзенко С. П. Українська діалектологія : навч. посіб. К. : Вища школа, 1980. 246 с.
3. Гриценко П. Ю. Ареальне варіювання лексики. К. : Наук. думка, 1990. 269 с.
4. Дорошенко Л. І. Етнолінгвістичний аспект дослідження східнополіських говірок : [навч.-метод. посібник для студ. філол. факультетів пед. ін-тів та ун-тів]. Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2003. 86 с.
5. Матвіяс І. Г. Групування говорів української мови. Структура говорів української мови. К. : Наук. думка, 1982. С. 3–68.
6. Монахова Т. В. Українська діалектологія : [навч. посіб. для студ. вищих навч. закл.]. Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2010. 128 с.
7. Монахова Т. В. Українська діалектологія. URL: <http://anima4web.files.wordpress.com/2012/12/d0bcd0bed0bdd0b0d185d0bed0b2d0b0-d183d0bad180d0b0d197d0bdd181d18cd0bad0b0-d0b4d196d0b0d0bbd0b5d0bad182d0bed0bbd0bed0b3d196d18f.pdf>
8. Никончук М. В. Будівельна лексика правобережного Полісся в лексико-семантичній системі слов'янських мов. Житомир, 1990. 372 с.
9. Півторак Г. П. Формування і діалектна диференціація давньоруської мови. К.: Наук. думка, 1988. 280 с.
10. Сердега Р. Л. Українська діалектологія : навчальний посібник. Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2011. 156 с.
11. Шеремета Н. П. Українська діалектологія: Практичні заняття: Навчальний посібник. Кам'янець-Подільський : Кам'янець–Подільський державний університет, інформаційно- видавничий відділ, 2005. 124 с.
12. Яким М. Б. Українська діалектологія: навчально–методичний посібник. – Дрогобич : Коло, 2003. 48 с.

Словники й атласи діалектів української мови

1. Аркушин Г.Л. Словник західнополіських говірок: У двох томах. – Луцьк:Вежа, 2000.
2. Атлас лексики тваринництва у поліських діалектах / ред.: П.Ю. Гриценко; НАН України. Ін-т укр. мови, Глухів. держ. пед. ун-т. Каф. укр. мови. Глухів, 2004. 260 с.
3. Атлас української мови. В 3 – ох томах. К.: Наукова думка, 1984 – 2001.
4. Бабічева О. Л. Інверсійний словник мікротопонімів Чернігівсько-Сумського Полісся. К. : Ін-т укр. мови НАН України, 2005. 102 с.
5. Бернштейн С.Б., Іллич-Свитыч В.М., Клепикова Г.П., Попова Т.А., Усачева В.В. Карпатский диалектологический атлас I – II. – М., 1967.
6. Брилінський Д. Словник подільських говірок. Хмельницьк : Хмельн. зед.-вид. відділ, 1991. 120 с.
7. Бухтій М.В. Лінгвістичний атлас лексики чабанів степових

- говірок Херсонщини. Херсон: Вид-во ХДУ, 2003. 156 с.
8. Ващенко В. С. Словник полтавських говорів. Харків. Вип. I, 1960. 107 с.
9. Герман К.Ф. Атлас українських говірок Північної Буковини. Фонетика, фонологія. Чернівці, 1995. 410 с. (з 334 картами).
10. Гримашевич Г. Словник назв одягу та взуття середньополіських суміжних говірок. Житомир, 2002. 184 с.
11. Гуцульські говірки. Короткий словник / За ред. Я.Закревської. Львів, 1997. 232 с.
12. Дзензелівський Й. О. Програма для збирання матеріалів до Лексичного атласу української мови. К., 1987. 297 с.
13. Дзензелівський Й.О. Лінгвістичний атлас українських народних говорів Закарпатської області УРСР. Лексика. Частина 1–4. Ужгород, 1958–1993.
14. Дорошенко С. І. Матеріали до словника діалектної лексики Сумщини. Діалектологічний бюлетень. К., 1962. Вип. 9. С. 101–122.
15. Лисенко П.С. Словник поліських говорів. К., 1974.
16. Магрицька І. Словник весільної лексики українських східно-божанських говірок (Луганська область). Луганськ, 2003. 171 с.
17. Мельничук О. С. Словник специфічної лексики говірки села Писарівка // Лексикографічний бюлетень. К., 1952. Вип. 2. С. 67–98.
18. Москаленко А. А. Словник діалектизмів українських говірок Одеської області. Одеса : ОДПІ, 1958. 78 с.
19. Нагін Я. Д. Словник діалектної лексики говорів Нижньої Наддніпрянщини. *XII Республіканська діалектична нарада : тези доповідей*. К. : Наук. думка, 1965. С. 176–178.
20. Николаев С. Л. Словарь карпатоукраинского торуньского говора: с грамматическим очерком и образцами текстов. М., 2001. 231 с.
21. Никончук М. В. Матеріали до Лексичного атласу української мови (правобережне Полісся). К. : Наук. думка, 1979. 316 с.
22. Никончук М. Лексичний атлас Правобережного Полісся. Київ – Житомир, 1994.
23. Общеславянский лингвистический атлас. Материалы и исследования. – М., 1973 – 1975.
24. Онишкевич М.Й. Словник бойківських говорів. К., 1984. Ч. 1 –2.
25. Пиртей П. С. Короткий словник лемківських говірок. Івано-Франківськ, 2004. 362 с.
26. Прокопенко В. А. Областной словарь буковинских говоров. *Карпатская диалектология и ономастика*. М., 1972. С. 416–438.
27. Сабодаш І. Зведений тематичний словник як вид лексикографічної праці. *Волинь – Житомирщина : Історико-філологічний збірник з регіональних проблем*. Вип. 10. 2003. С. 195–205.
28. Словник буковинських говірок. Чернівці, 2005. 68 с.
29. Чабаненко В. А. Фразеологічний словник говірок Нижньої Наддніпрянщини. Запоріжжя, 2001. 200 с.